

Magyarország keleti feléről ez az egyetlen nagyobb terjedelmű publikált helynévi adattár. (Természetesen nem feledkeztem meg Nagy Géza, A magyarországi Bodroghöz földrajzi nevei című, de kissé más jellegű kiváló könyvéről, melynek ismertetésére egy későbbi számban kerül sor.) A szabolcs-szatmári kötetekkel (meg az ezután megjelentetendőkkel) nagy lépéssel jutunk előbbre kitűzött célunk, a magyar nyelvterület összes helynévi adatának összegyűjtése és megjelentetése felé. Jó lenne, ha még ez a nemzedék megvalósítaná ezt, hogy az utánunk jövő hasznosíthassa e munkák eredményeit.

HAJDÚ MIHÁLY

**Hajdú Mihály, Magyar tulajdonnevek.
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994. 86 lap**

Hajdú Mihály könyve Szende Aladár A magyar nyelv tankönyve középiskolásoknak című kötetéhez készített tematikus füzetek egyikeként jelent meg. Gyakorló tanárok a megmondható, hogy milyen nagy szükség volt mind Szende Aladár könyvére, mind erre a sorozatra, és ezen belül is egy olyan kötetre, amelyik közérthetően: az érdeklődő diákok számára is hozzáférhetően dolgozza föl az onomasztika alapjait. Bár a névtan nem vált az iskolai nyelvtanítás részévé, annak dacára, hogy feldolgozása nemcsak a magyartanítás, de más diszciplínák tanításához is segítséget nyújthat, e könyv is hozzásegíthet ahhoz, hogy e nyelvészeti tudomány is a megfelelő helyére kerüljön már az oktatásban.

A könyv nyolc fejezetben dolgozza föl a névtani tudnivalókat.

Az első két fejezet a tulajdonnevekről való általános ismereteket tárja az olvasó elé. Ír keletkezésükről, bemutatja, hogy milyen problémákat vet fel szófajtnai besorolásuk. Tárgyalja jelentésük általános kérdéseit, érinti a névdivat és a névhangulat témáját, valamint a tulajdonnevek hagyományos felosztását is vázolja. A következő fejezetekben ezután külön-külön dolgozza fel a tulajdonnevek egyes fő- és alcsoportjait.

A könyv legterjedelmesebb része a személynivekről szól. Nyilván nem véletlen, hogy ez az egyik leghangsúlyosabb egység a könyvben. A keresztnivekkel kapcsolatos általános tudnivalók ismertetése során kitekintést ad más népek keresztnévadási szokásairól is. A fejezet bőséges példaanyaggal

alátámasztva mutatja be a keresztnévek, becenevek, család- és ragadványnevek világát. A szerző a honfoglaláskori magyar keresztnévek jelentésével kapcsolatban Pais Dezső felosztását követi. A magyar eredetű keresztnéveken kívül természetesen feldolgozza a török és ismeretlen eredetű, megfejtetlen neveket is. A továbbiakban a különböző korok egyházi, bibliai fogantatású nevei, valamint a XIX. század történelmi nevei és az írói névadás kerülnek sorra.

Teljes áttekintést nyújt a szerző a becenevekről: alakulásukról, rendszerükről, létrejöttük számtalan módozatáról. A személynevek következő fontos és a keresztnévekhez hasonlóan érdekes csoportját a családnevek alkotják. Akárcsak a keresztnévek esetében, itt is pontos, logikus áttekintést kap az olvasó. Igen érdekes és sokakat foglalkoztató része a fejezetnek az, amelyik a családnevek megváltoztatásának jogi hátterét és történetét dolgozza föl. Elsősorban a zsidó névváltoztatás, névmagyarosítás az, amiről az a korosztály, akinek Hajdú Mihály könyve szól, igencsak keveset tudhat. Ugyancsak érdekes szakasza e fejezetnek az írói álneveket áttekintő néhány bekezdés. A diákolvasók által talán legismertebb téma a ragadványnevek világa. Valamilyen „gyakorlati” tapasztalata mindannyiuknak van a ragadványnevekről, hisz egy-egy közösségben ők maguk is gyakran viselői, rossz esetben elszenvedői ezeknek. Nyilván ebből is fakad, hogy a szerző külön osztályozza a diákság körében élő ragadványneveket. Kialakulásuk történeti áttekintése és a felhasznált példaanyag is érdekes adalékkul szolgál az olvasó számára.

A következő rövidebb fejezet az állatnevekkel foglalkozik. Az érdekesség és történeti hűség kedvéért a szerző megemlíti az állatnevekkel, pontosabban a lónevekkel kapcsolatos legkorábbi ókori emlékeket. A fejezet nagyobb hányadát a lónevekről írottak teszik ki, érintőlegesen beszél azonban a többi állatnévről is, elsősorban azokról, amelyeknél rendszeres a névadás.

A személynevekhez hasonlóan részletesen tárgyalja a könyv a helynevek témakörét, ismertetve a névvé válás folyamatát és a helynevek egyes fő- és alcsoportjait. A fejezet terjedelmesebb hányada a helységnevekkel foglalkozik. Csoportosítja őket eredetük szerint: a pusztaszemélynévből, törzsnévből, foglalkozásnévből, népnévből stb. keletkezettek. A szerző röviden áttekinti a hivatalos helynévadás alakulásáról, a földrajzi nevek jelentéséről és eredetéről meglévő ismereteket, megjelölve a további bűvárkodás irányát is. A belterületi és külterületi helynevekről szóló rész a szűkebb (és tágabb) környezete iránt érdeklődő olvasónak nyújt támpontot, a belterületi helynevek közül a város- és falurésznevekről, illetve a közterületi nevekről esik szó. Ez utóbbival kapcsolatban megemlíti Hajdú Mihály az emlékállítási célból adott nevek problémáját is. A külterületi helynevek közül a dűlőnevek azok, amelyek annak ellenére, hogy sok helyütt összegyűjtötték már őket – rohamos pusztulásuk miatt –, minél szélesebb körű gyűjtésre és feldolgozásra szorulnak.

Az emberi létesítmények neveinek sokszínű világát mutatja be a kötet hatodik fejezete. Az előzőekhez hasonlóan itt is megemlíti a szerző, hogy milyen nehézségei vannak a meghatározásnak, besorolásnak elsősorban az intézménynevek esetében. A szellemi alkotások neveiről ad áttekintést a következő rész három témaköre: címek, áru- és márkanevek, az írói névadás. Röviden ismerteti a címadás történetét. Nemcsak nyelvészeti, de irodalmi-stilisztikai elemzési szempontból is fontos adalékot nyújtanak az irodalmi művek címfajtáiról írottak. Nem kevésbé lényeges a képzőművészeti alkotások címeinek rendszerezése. Hajdú Mihály további kutatásra is biztat: elsősorban a hajónevek összegyűjtésére, hiszen ezekről éppen a gyűjtés hiányosságai miatt aránylag kevés ismerettel rendelkezünk. Onomasztikai szempontból a legproblematisztabb az áru- és márkanevek csoportja, hiszen tulajdonnévi mivoltuk sokszor megkérdőjelezhető (mint ahogy a helyesírás sem „konzekvens” ezek jelölésében, a kisbetűs írásmód a köznevek közé való sorolást erősíti).

Hasonlóan a címadáshoz az írói névadás is érdekes kérdés az irodalmár és a nyelvész számára egyaránt. Az írói névadás éppen tudatos volta miatt gyakran sokat elárul az alkotó szándékáról, látásmódjáról. Egy-egy szereplő jellemének, körülményeinek gyakori kifejezője lehet az a név, amivel az szerző felruházta.

A személynévadásnál kevesebb példát tudunk az írói hely- és állatnévadásra, ám ezek összegyűjtése és rendszerezése is fontos adalékul szolgálhat nemcsak az onomasztika, hanem a rokon tudományok és az érdeklődők számára is.

A könyv utolsó fejezete a tulajdonnevek helyesírásának legalapvetőbb tudnivalóit foglalja össze. Nem tekinti azonban témájának az *-i* képzős változatok amúgy igen sok gondot okozó helyesírását, mivel ezek már más szófaji kategóriába tartoznak.

A kötetet bőséges szakirodalomjegyzék teszi teljessé, melynek bevezető rövid néhány mondata azok számára is megkönnyíti használatát, akiknek még nincs kellő tapasztalatuk ezek kezelésében.

Hajdú Mihály tematikus fürete hasznos, jó írás. Logikusan felépített, élvezetes, jó stílusban megírt könyv, mely egyaránt szól magyartanárhoz, érdeklődő diákhhoz. Példaanyaga gondosan összeválogatott, szemléletes. Része egy olyan sorozatnak, melyet – a hozzávaló tankönyvvel együtt – igazán hiánypótlónak tekinthetünk.

LISZKA GÁBOR